

Richard Wagnerin opetuslapset ja saksalainen irrationalismi

Udo Bermbach: Richard Wagner in Deutschland. Rezeption – Verfälschungen. Metzler-Verlag 2011. 508 s.

Arvostetun politologin ja Wagner-tutkijan Udo Bermbachin teos *Richard Wagner in Deutschland* on tutkielma politiikan ja estetiikan suhteesta sekä Hitleriin johtaneesta kehityksestä. Sen keskiössä on Bayreuthin piiri: Richard Wagnerin (1813–1883) lesken ja opetuslasten säveltäjän ympärille rakentama henkilökuulti, joka vaali tämän henkistä perintöä. Varsinainen tutkimuskohde on liikkeen Bayreuther Blätter -aikakauslehden kaikki vuosikerrat vuosilta 1878–1938 sekä sen ydinjoukon julkaisut. Tutkimuksen tärkeimmät toimijat ovat lehden päätoimittaja Hans von Wolzogen sekä antisemitistinen filosofi Houston Stewart Chamberlain, jonka tutkimus nostaa Bayreuthin pääideologiksi.

Jo Winifred Schülerin tutkimuksesta *Der Bayreuther Kreis von seiner Entstehung bis zum Ausgang der Wilhelminischen Ära* (1971) tiedämme, että voimakkaan antisemitistinen, antimoderni ja antidemokraattinen Bayreuthin piiri oli osa konservatiivista vallankumousta. Termi viittaa ennen kaikkea maailmansotien väliseen aikaan,

mutta myös pitkäaikaiseen vastaavoimaan Ranskan vallankumouksen modernisaatiokehitykselle ja -ihanteille. Bayreuther Blätter perustettiin vuonna 1878 edistämään Wagnerin taidetta ja ajattelua. Bermbach analysoi asiantuntevasti lehden diskurssin muutosta 1800-luvun kahdella viimeisellä vuosikymmenellä osana Saksan ”myöhästyneen kansallisuuden” (Helmut Plessner) kehitystä ja sisäisiä ristiriitoja. Vuonna 1894 vakiintunut alaotsikko ”Deutsche Zeitschrift im Geiste Richard Wagners” sinetöi vuosien varrella tapahtuneen kehityksen, nimittäin tietoisien irtioton modernista. Samalla varsinainen kohde, Richard Wagner, liitettiin osaksi modernin vastaista kulttuurikamppailua (s. 175–176).

Bayreuthin äänenkannattajalle syy saksalaisuuden ja kristinuskon rappioon sekä materialismin kasvuuon oli aina sama: juutalaisen vaikutuksen lisääntyminen. Vastavoiman tarjosi muun muassa pseudotieteellinen aikalaisteoria, jonka mukaan Jeesus ei ollut juutalaista vaan arjalaista alkuperää. Tutkimus nostaa uskonnon yhdeksi Bayreuthin aatteen kantavaksi osaksi (s. 231–293). Modernin eri ilmentymät, kuten vuosisadanvaihteen uudet kirjalliset suuntauokset tai elokuva, niputettiin surutta osaksi kulttuurin rappion suurta kertomusta. Bermbach mainitsee vuodesta 1916 alkaen käydyn keskustelun koulutus uudistuksesta esimerkkinä siitä, ettei artikkeleilla välttämättä ollut enää mitään tekemistä Wagnerin kanssa (s. 110–115).

Bayreuth-tutkimuksissa maailmansotien välinen aika on yleensä kuvattu kertomuksena Bayreuthin ja Hitlerin henkilökohtaisesta suhteesta.¹ Bermbachin tutkimus valaisee sitä, miten Bayreuther Blätter ideologisesti pohjusti tietä kolmannelle valtakunnalle. Uusi kansallissosialistinen sukupolvi omi lehden kanavakseen, jonka seu-

rauksena sen taso putosi ja sisältö kaventui. Wagner määriteltiin kansallissosialismista käsin, eikä juutalaisuus ollut enää kulttuurinen vaan biologinen ominaisuus. Yhteiskunta ja Bayreuther Blätter olivat lähentyneet niin paljon toisiaan, että lehden julkaiseminen loppui luontevasti Wolzogenin kuoltua vuonna 1938.

Kokonaisuutena 500-sivuinen uutuus ei kohoa samalle suureen tasolle kuin Bermbachin aiemmat Wagner-monografiat *Der Wahn des Gesamtkunstwerks* (1994/2004) ja *Blühendes Leid* (2003). Teos juuttuu usein liian pitkien suorien sitaattien ja niiden kommentoinnin vuoropuheluun. Myös tiivistäminen ja toiston karsiminen olisi vähentänyt raskautta. Näkökulman ja lähdekirjallisuuden Saksa-keskeisyyden voi toki perustella aihevalinnalla. Tästä huolimatta on kapeakatseista, että Ernest Newmanin arvostettu teos *Life of Richard Wagner* (1933–1947) on ohitettu avausluvussa, jossa analysoidaan biografioiden käsityksiä Wagnerin osallistumisesta Dresdenin kapinaan vuonna 1849. Jo Saksasta Yhdysvaltoihin emigroitunut Theodor W. Adorno kehui englantilaisen kriittistä otetta suhteessa Bayreuthin siloteltuun Wagner-kuvaan.

Teoksen loppuosassa Bermbach analysoi Bayreuthin piirin tulkintoja näyttämöteoksista Nibelungin sormus ja Nürnbergin mestarilaulajat (s. 327–436). Taideteoksen vaikutusta analysoitaessa tarvittaisiin vahvempaa hermeneuttista otetta kuin Bermbachin liian eksegeettistä lähestymistapaa. Politologi osoittaa Bayreuthin myöhempiä oikeistolaisia ja nationalistisia tulkintoja virheellisiksi viittaamalla Wagnerin alkuperäisintentioneihin. Taideteos elää kuitenkin ajassa ja tilassa vetäen uusia tulkintakerrok-

1. Brigitte Hamann (2002) *Winifred Wagner oder Hitlers Bayreuth*.

sia puoleensa. Samalla se on myös tekijänsä intentioita edellä, sillä esimerkiksi Wagner muutti käsitystään Lohengrinista useaan otteeseen elämänsä aikana teoksen valmistuttua. Analysoitaessa Wagnerin vaikutusta nimenomaan hänen ristiriitaisuutensa, joiden varaan ”väärät” tulkinnat ovat rakentuneet, ansaitsisivat huomiota. Nyt Bermbachin Wagner on liian harmoninen ja jähmeä: mahdollisesti siksi, että hän edellisissä teoksissaan on keskittynyt Wagnerin ajattelua yhdistäviin piirteisiin. Sen sijaan Parsifalia käsittelevä luku (s. 437–470) on onnistunut. Siinä Bermbach analysoi tapaa, jolla Wagner viimeisessä teoksessaan ja kansallissosialistit toisaalta rituaaleissaan omivat katolisen liturgian muodon. Tällaisia abstraktimpia avauksia politiikan ja estetiikan suhteesta keskustelu Wagnerin vaikutuksesta tarvitsisi lisää.

– JUKKA VON BOEHM